

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Вальчика Вадима Едуардовича

«Історія наукового забезпечення широкомасштабних

досліджень ґрунтів УРСР у 30-60-х рр. ХХ ст.»,

поданої до захисту на здобуття наукового ступеня

кандидата історичних наук за спеціальністю

07.00.07 - історія науки й техніки

*Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із
науковими програмами*

Одним із головних завдань аграрної політики України сьогодні є проведення заходів щодо відтворення, збереження ґрунтів та підвищення й охорони їх родючості. Це спонукає до вивчення історії становлення й розвитку науково-дослідної діяльності в галузі ґрунтознавства. Особливої уваги потребує історія наукового забезпечення вітчизняного ґрунтознавства, зокрема широкомасштабних досліджень ґрунтів як однієї з його складових. Незважаючи на тривалий період розвитку даної галузі, на сьогодні відсутні узагальнюючі наукові праці з історії започаткування та здійснення наукового забезпечення широкомасштабного обстеження ґрунтів в Україні.

З огляду на це дослідження В.Е. Вальчика є актуальним, має важливе наукове, практичне значення і відповідає профілю спеціалізованої вченої ради.

Дисертаційна робота виконана відповідно до загального напрямку наукових досліджень Інституту історії аграрної науки, освіти і техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН і є складовою наукової тематики «Розробити науково-організаційні та концептуальні основи становлення та розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні:

теоретико-методологічні, історико-наукознавчі, біографічні та джерелознавчі аспекти дослідження» (номер державної реєстрації 0114U001207).

*Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та їх
достовірність*

На основі опрацювання достатньої джерельної бази дисертантом чітко визначено науковий апарат дослідження. Достатньо повно, відповідно до поставлених завдань, розкрито наукову новизну, окреслено практичне значення одержаних результатів.

Спираючись на багатоаспектну фактологічну основу, дослідження дає змогу доповнити прогалини в історії розвитку означеної проблеми, сприяє об'єктивному переосмисленню та узагальненню досвіду в історії науки, допомагає достовірно висвітлити маловідомі сторінки минулого вітчизняної науки.

Основні наукові положення, одержані автором, відображено у висновках. Зокрема розроблено періодизацію широкомасштабних ґрунтових досліджень на теренах України в досліджуваний період, на основі якої аналізувалася організація їх наукового забезпечення; з'ясовано, що основними науково-організаційними передумовами широкомасштабних досліджень ґрунтів України, розпочатих у 1930-х рр., були здобутки спеціальних товариств – приватних творчих об'єднань науково-освітньої еліти, що діяли в кінці ХІХ - на початку ХХ ст., а також організація у 1918 р. Сільськогосподарського наукового комітету України НКЗС та після його закриття у 1927 р. Центральної агрохімічної лабораторії. У цей період здійснено значні обсяги робіт з обстеження ґрунтів; основним результатом яких стало створення першої карти ґрунтів України.

У результаті здійсненого В.Е. Вальчиком дослідження визначено, що на початку 1930-х рр. розпочався принципово новий період у широкомасштабному обстеженні ґрунтів та їх науковому забезпеченні. Це зумовлено тим, що саме в цей час галузеве дослідництво остаточно переводиться в єдину планову систему ведення народного господарства країни, і йому чітко було поставлено завдання

вивчити ґрунтовий покрив кожного колективного господарства, скласти для них агровиробничу характеристику ґрунтів різних природно-кліматичних районів української республіки. У межах першого етапу (1931-1940) запропонованої періодизації виділено основні напрями обстежень ґрунтів та з'ясовано структуру їх науково-організаційного забезпечення: єдиний координаційно-методичний центр – Всеукраїнська академія сільськогосподарських наук та галузевий Всеукраїнський НДІ агроґрунтознавства і хімізації сільського господарства, які припинили свою діяльність у 1935 р.. Функції інституту частково передали Українському НДІ соціалістичного землеробства. Крім того, на новому рівні в межах АН УСРР почала діяти лабораторія ґрунтознавства.

Результати дисертаційної роботи свідчать, що 1950-ті рр. відзначилися значними результатами щодо вивчення ґрунтового покриву УРСР: вперше досліджено нові території (близько 20 млн. гектарів), докладно (у крупному масштабі) обстежено земельні площі, проєктовані під зрошення і гідробудівництво на півдні України, вивчено і закартовано ґрунти західних областей УРСР, складено та видано карти ґрунтів України. Саме тоді була закладена основа для проведення на новому науково-методичному рівні широкомасштабних досліджень ґрунтів республіки в 1957-1961 рр., які набули світового значення.

Дисертантом з'ясовано, що в ці роки ґрунтове обстеження сільськогосподарських земель УРСР проводилося загонами та експедиціями, які працювали при 36 наукових установах і вищих навчальних закладах республіки. Науково-методичне керівництво дослідженням ґрунтів на території республіки здійснювалось Українським науково-дослідним інститутом ґрунтознавства, а методичне керівництво агрономічною частиною робіт ґрунтових експедицій здійснював УкрНДІ землеробства разом з обласними державними сільськогосподарськими дослідними станціями.

Висновки, отримані дисертантом, переконливо доводять, що основи сучасної агроґрунтознавчої науки щодо ґрунтових обстежень закладено творчою працею видатних учених, наукова спадщина яких суттєво вплинула на еволюцію

галузевих знань та сприяла їх прогресу. З'ясовано, що до розвитку широкомасштабних досліджень ґрунтів доклали зусиль Г.Г. Махов, Д.Г. Віленський, О.Н. Соколовський, О.М. Гринченко, Г.С. Гринь, Н.Б. Вернандер, О.М. Можейко, М.К. Крупський, Г.М. Самбур, А.Ф. Яровенко, В.Д. Кисіль, М.М. Шкварук, Г.В. Новікова, Н.В. Дубовська та ін.

Наукові положення, теоретичні та практичні висновки, викладені в дисертації, достатньо обґрунтовані, вірогідні і відповідають поставленим завданням. Робота характеризується широкою фактологічною та ґрунтовою джерельною базою. Автором проаналізовано 169 наукових праць, періодичних видань, архівних документів.

Наукова новизна одержаних результатів та повнота їх викладу в опублікованих працях

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше здійснено комплексне історико-наукове вивчення розвитку широкомасштабних ґрунтових обстежень на теренах України в досліджуваний період, запропоновано їх періодизацію, на основі якої аналізувалось їх наукове забезпечення, складено історичну хронологію організаційних та наукових засад еволюції дослідної справи в цьому напрямі; виділено домінуючі чинники впливу на завдання та напрями галузевих наукових пошуків. Доведено, що принципи організації наукового забезпечення широкомасштабних обстежень ґрунтів УРСР мали вирішальне значення для їх розвитку, а у 1930-1960-х рр. вони набули значного розгортання, агрономічну цілеспрямованість.

Уведено до наукового обігу широке коло історичних документів та архівних матеріалів, маловідомих фактів, які певною мірою висвітлюють діяльність різних інституцій, що займалися науковими і практичними проблемами обстеження ґрунтів у досліджуваний період. Доповнено і систематизовано творчу спадщину вітчизняних учених, що займалися галузевою дослідною справою; деталізовано основні завдання та

напрями широкомасштабних обстежень ґрунтового покриву в досліджуваний період.

Основні положення дисертації апробовані у виступах на міжнародних та всеукраїнських наукових, науково-практичних конференціях. За результатами дисертації опубліковано 9 наукових праць. Серед них 5 статей розміщено у фахових виданнях, з них 1 стаття у збірнику, який включено до міжнародних наукометричних баз даних.

Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеність

Дисертаційна робота складається із вступу, 4 розділів, висновків, списку використаних джерел і 9 додатків.

У вступі розкрито актуальність дисертаційного дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, темами, визначено мету та завдання, сформульовано об'єкт і предмет, хронологічні та територіальні межі дослідження, розкрито його методологічну основу, обґрунтовано наукову новизну отриманих результатів та їх практичне значення, наведено відомості про апробацію результатів дисертації та особистий внесок здобувача в розробку проблеми.

У першому розділі «Історіографія, джерельна база та методологічна основа дослідження» з'ясовано рівень розроблення теми дисертаційної роботи, охарактеризовано джерельну базу та методологічні засади дослідження. Автором було виділено два історіографічні етапи історії наукового забезпечення широкомасштабних обстежень ґрунтів в Україні у досліджуваний період: радянський (1930-1990) та сучасний (1991-2014).

Другий розділ «Передісторія становлення та розвитку широкомасштабних ґрунтових досліджень в Україні» складається з двох підрозділів, в яких у проблемно-хронологічній послідовності висвітлено науково-організаційні передумови агроґрунтових обстежень, розпочатих в Україні на початку 1930-х рр. Показано комплекс чинників, які стали вирішальними для зміни

організаційних засад наукового забезпечення сільськогосподарського виробництва в перші два десятиріччя XX ст.

Третій розділ «Організація наукового забезпечення широкомасштабних обстежень ґрунтів УРСР у 1930-х рр.» присвячений вивченню тогочасних особливостей ведення ґрунтових обстежень, дослідженню напрямів і завдань галузевих наукових пошуків, а також діяльності новостворених науково-дослідних установ агроґрунтознавчого напрямку.

У четвертому розділі «Науково-організаційна система ґрунтових досліджень в УРСР у повоєнний період» обґрунтовано визначальну роль галузевих науково-організаційних осередків у науковому забезпеченні ґрунтових обстежень, поширенні галузевої наукової думки та охарактеризовано здобутки окремих учених того часу.

Загалом дослідження є завершеною працею з історії науки і техніки.

***Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації,
зауваження та дискусійні положення***

Зміст автореферату повністю розкриває основні положення і результати дисертації, які достовірні, мають наукову новизну і відповідають вимогам ДАК Міністерства освіти і науки України.

У цілому, позитивно оцінюючи дисертаційну роботу В.Е. Вальчика, її актуальність, водночас варто зазначити, що вона містить деякі дискусійні положення та зауваження, які носять рекомендаційний характер, а саме:

1) дисертантом зазначено, що важливим складником джерельної бази дослідження стали оригінальні праці вчених у галузі ґрунтознавства та агрохімії, аналіз яких сприяв відтворенню цілісної картини науково-організаційного забезпечення широкомасштабного обстеження ґрунтів в Україні у досліджуваний період. Дійсно, із списку використаних джерел видно, що автор залучив до аналізу чимало праць провідних науковців-ґрунтознавців (Г.Г. Махова, О.Н. Соколовського, Г.Г. Віленського, Н.Б. Вернандер, М.К. Крупського, Г.М. Самбура та ін.). Однак у тексті дисертаційної роботи не

достатньо посилань на літературні джерела. Інколи не зрозуміло: де представлені думки автора дисертаційного дослідження, а де продовжується викладення матеріалу наукового джерела;

2) висновки до розділів мають бути більш лаконічними, не повторювати текст розділу;

3) в авторефераті, який у цілому відображає основний зміст і висновки дисертації, варто було б ширше розкрити зміст четвертого розділу;

4) дисертаційна робота та автореферат не позбавлені неточностей, стилістичних огріхів, русизмів, зокрема: не точно вказано дані щодо партійних та урядових постанов (с. 76, 125); зустрічаються занадто великі речення; не на всі скорочення даються пояснення (с. 98,), стилістичні огріхи зустрічаються на с. 33, 79, 81, 103, 111, 129, 147 та ін.

Однак, висловлені зауваження не впливають на позитивну оцінку дисертації В.Е. Вальчика. Здобувач продемонстрував творчий підхід у виборі методологічного інструментарію дослідження, застосуванні ключових положень сучасних фундаментальних теоретичних розробок про природу історичного пізнання, соціальні аспекти історії науки, її норми і цінності, творчу наполегливість дослідника.

***Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність
встановленим вимогам Міністерства освіти і науки***

Дисертація є самостійним і завершеним дослідженням актуальної теми, достовірність її положень та висновків підтверджена аналізом та використанням широкого кола документальних джерел. Загальні висновки дисертації відповідають визначеній меті та завданням дослідження. Положення та висновки, викладені в дисертації, її фактичний матеріал мають теоретичне і практичне значення.

За змістовим наповненням, структурою, новизною, важливістю і глибиною наукових розробок дисертаційна робота Вальчика Вадима Едуардовича «Історія наукового забезпечення широкомасштабних досліджень ґрунтів УРСР у

30-60-х рр. XX ст.» відповідає вимогам, передбаченим пунктами 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р., № 567, паспорта спеціальності - Історія науки й техніки, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.07. - історія науки й техніки.

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор,
ректор Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка

Курок Олександр Іванович

Свідчу вірність підпису

14 09

Начальник відділу кадрів

[Handwritten signature]